

Daniel Ankarloo

Tom form och total negativitet

Den komplexa varuproduktionens funktionssätt

»Nu styr vi mot hemmet med trasiga segel med last utav lärdom från Marx och från Hegel«, sjöng en gång *Nationalteatern* i sin barnteater *Käldolmar och kalsipper*. Måhända ett lite fänigt exempel – och jag nämner det delvis därför att jag med viss nostalgi kommer ihåg det från min barndom. Men citatet från 1970-talets barnteater kan faktiskt också åskådliggöra en djupare teoretisk fråga som förblir oundviklig i alla analyser av Marx ekonomikritik: förhållandet mellan Marx och Hegels dialektik. Är Hegel för marxister blott något att ta till för att hitta ett halvtaskigt rim på segel? Eller är Hegels inflytande reducerbart till analogier av typen kvantitetens övergång till kvalitet

(vem minns inte liknelsen om vattnet som kokar?), »motsättningarnas spel« och så vidare och för övrigt något som Marx och hans efterföljare bör ta med en nypa salt? Eller är Hegels dialektik i själva verket något mycket mer grundläggande för Marx ekonomikritik?

Filosofen Chris Arthur, som vi i detta nummer av *Fronesis* introducerar för den svenska publiken, är måhända den marxist som i modern tid har drivit kopplingen mellan Marx och Hegel allra längst i sin så kallade »nya dialektik«. Han hävdar att Marx *Kapitalet* och dess »huvudargument kan förstås på ett riktigt sätt endast på basis av en dialektisk logik hämtad från Hegel«. Ja, han hävdar till och med att »Marx själv var

inte klar över den teoretiska statusen av sitt »flirtande« med hegelska kategorier, framför allt paradoxen i *sammanfogandet* av en idealistisk logik med en materialistisk vetenskap.¹

Jag ska här naturligtvis inte låtas om att jag kan lösa eller komma med sista ordet om förhållandet mellan Marx ekonomikritik och Hegels logik. Jag kommer bara att försöka sätta in Arthurs text i ett större sammanhang, för att förhoppningsvis underlätta den vidare läsningen av texten – som ju är det viktiga. Och då är relationen mellan Marx och Hegel (framför allt i anslutning till frågan om kopplingen mellan Marx och den klassiska politiska ekonomin) synnerligen central.

Förhållandet mellan Marx analyser och Hegels dialektiska logik har förvisso varit ett genomgående tema i den socialistiska arbetarrörelsens historia. Frågan är allt annat än oställd och ny. Men som Michael Heinrich konstaterar i den text vi publicerar på annan plats i detta nummer har detta förhållande under 1900-talet förenklats, ja nästintill förfalskats, i de olika »världsåskådningsmarxismerna« som under namn av DIAMAT och »marxism-leninism« länge förblev den officiella marxismens rättesnören, samtidigt som den kritiska reaktionen inom den (främst) västerländska marxismen, som under 1960-talet och framåt frodades inom »den nya vänstern«,

främst kom att inriktas på de historisk-filosofiska områdena.

Marx ekonomiska teori, med grund i värdeteorin, kom i mångt och mycket att förbli orörd, och därmed lämnad till den »traditionella« eller »ortodoxa« form för tolkning och analys som går som en röd tråd genom vår historia. Dess ursprung kan spåras från Friedrich Engels och Karl Kautsky, som med sitt aktiva redigeringsarbete med Marx postuma manuskript kom att utöva ojämförligt stort inflytande över framtida tolkningar av Marx verk, via den andra generationens företrädare som Nikolaj Bucharin, Rudolf Hilferding och aktörerna i de olika planhushållningsdebatterna som Oskar Lange och Maurice Dobb, till senare uttolkare av Marx ekonomikritik som Paul Sweezy, Ronald Meek och Ernst Mandel. Långt in på 1900-talet kom de tolkningar av Marx ekonomikritik som dessa olika herrar förde fram att dominera förstälelsen av Marx värdeteori.

I Sverige, där ekonomernas intresse för Marx ekonomikritik avsmalnade för tjugofem år sedan, dominerar dessa tolkningstraditioner fortfarande som det senaste skriket i fråga om Marx värdeteori, inte nödvändigtvis som de riktiga tolkningarna (för de skiljer sig också åt på vissa punkter), men åtminstone som självklara referenser inom marxistisk ekonomisk teori, både på

1. Christopher J. Arthur, »Reply to critics«, i *Historical Materialism* vol 13, nr 2 (2005), s 189–190.

universitet och i de olika partiskolorna.² Denna läsning av Marx kan med visst fog kallas »ricardiansk«, då den denna förståelse av Marx ekonomikritik framför allt är kopplad till den politiska ekonomin, vars mest drivne företrädare var David Ricardo (även enligt Marx själv). Hegel däremot lyser med sin frånvaro.

Arthur och värdeformanalysen

De principer som ovan nämnda tolkningar bygger på har emellertid *de facto* sedan ett antal år tillbaka också kritiserats från marxistiskt håll. En röd tråd i denna form av kritik har varit att ta fasta på en gemensam specifik underlåtelsesynd i de traditionella tolkningarna av Marx värdeteori, nämligen oförmågan att bryta med den politiska ekonomins själva *frågeställningar* och *utgångspunkter* – och i stället se Marx värdeteori som fullbordandet eller förlängningen av den klassiska politiska ekonomin. Chris Arthur är en av de

mest kända och namnkunniga moderna företrädarna för en av dessa kritiska idétraditioner, som på senare tid har blivit känd under beteckningen »värdeformanalys«.³ En grundtanke i dessa former av analys är att det viktigaste med Marx värdeteori och det som skiljer den från den politiska ekonomin – »ricardianismen« – är dess fokus på *varuformen*. Denna kritiska blick hos Marx, att inte bara avslöja kapitalismen som ett historiskt övergående och krisdrabbat produktionssätt, utan också i analysen av varuformen se till den totalitet av »självförökande värde« som är kapitalismens grund och blodomlopp, som påvisar hur kapitalismen strängt taget är en värld där allting inverteras och vänds upp och ner, där arbete inte är något som skapar utan blir något som »måste skapas«, där det inte är människan som styr »maskinerna«, utan »maskinerna« som styr människan, kort sagt en ordning där människorna inte kontrollerar sin sociala skapelse, utan där denna skapelse styr människans

2. Se vidare min »Ett kvartssekel utan Marx kritik av den politiska ekonomin« i detta nummer.

3. På engelska används beteckningen *value form theory*. Jag har valt att använda begreppet »värdeformanalys«, eftersom vi har att göra med inte en enhetlig skolbildning, utan med ett antal författare som delar en ansats och inriktning i tolkningarna av Marx värdeteori, vars gemensamma nämnare jag kommer att gå igenom i denna inledning. Andra framträdande moderna företrädare för värdeformanalyser är Geert Reuten och Patrick Murray. Michael Eldreds och Marnie Hanlons artikel »Reconstructing value-form analysis«, i *Capital and Class* nr 13 (1981), är ett relativt tidigt exempel på värdeformanalys. Den tyska traditionen av värdeformanalyser, som Heinrichs författarskap är en del av, brukar spåras tillbaka till pionjärarbeten av Hans-Georg Backhaus och Helmut Reichelt från sent 1960-tal och tidigt 1970-tal. All modern värdeformanalys brukar i sin tur spåras tillbaka till I. I. Rubins arbeten under 1920-talet. För vidare referenser hänvisas till texterna av Arthur och Heinrich i detta nummer.

sociala vara som vore det ett levande ting (»marknaden reagerar – penningen regerar«), är det som utgör grunden för Marx ekonomikritik, ja för hans kritik av kapitalismen som sådan och för dess nödvändiga överskridande.

Enligt värdeformanalysen är det just Marx analys av varans *form* som är den kritiska nyckeln till förståelsen av hans värdeteori och hur den överskrider den tidigare politiska ekonomin. Som en välvilligt inställd kritiker, Jim Kincaid, har påpekat: »Värdeformanalysens läsning av Marx, som Arthur och andra förespråkar, innefattar ett fullständigt förkastande av kapitalismen som en i grunden inhuman totalitet och finner sitt praktiska uttryck i en politik präglad av kompromisslöst motstånd mot kapitalismen.«⁴

Enligt värdeformanalysen är en avgörande brist hos de tidigare tolkningarna av värdeteorin framför allt att man där tolkar värde som ett *produktionsrelaterat* begrepp. Uttryck som »endast arbete skapar (mer)värde« eller »värdets *substans* är abstrakt arbete« riskerar att göra värde till ett transhistoriskt, naturalistiskt begrepp.⁵ Eftersom arbete är något som utförs i alla samhällen torde alla samhällen producera »värde« – vilket också var den klassiska politiska ekonomins synpunkt. Detta

ricardianska arv i tolkningarna av Marx värdeteori har underbyggt såväl socialdemokratisk reformism som inriktning på »rättvis fördelning« och de sovjetinspirerade försöken att använda »värde« som ett bokföringsinstrument (för »sanna« värden och priser) för att förverkliga de planekonomiska målen och femårsplanerna. Båda synsätten reducerar den marxiska visionen till en vision *inom* värdeproduktionens lagar och betecknar inget totalt uppbrott från värdeproduktionen som sådan.

Värdeformanalysen avvisar idén att värde överhuvudtaget är »en substans«. Värde är i stället en (alienerad) social *form* – en form som dessutom bara gäller för *varuproduktionen*. En vara blir först en vara i jämförelse och utbyte med andra varor på en *marknad*. Således får vi i stället för en produktionscentrerad (substantiell) värdeteori en marknadscentrerad (social) värdeteori. Varan *har* inget värde, den *får* ett värde, eller snarare så att dess värde realiserar i utbytet med andra varor. Såvitt »arbete skapar värde« eller arbete är »värdets substans« så gäller detta bara arbete i dess alienerade *form* – i dess varufierade form, som *lönarbete* under kapitalet. Lönarbete, arbetskraftens varufiering, förutsätter också en *marknad*: arbetets (eller snarare arbetskraftens) »värde«

4. Jim Kincaid, »Debating the Hegel-Marx connection: A symposium on Christopher J. Arthur's *The new dialectic and Marx's Capital*«, inledning till *Historical Materialism* vol 13, nr 2 (2005) s 28.

5. Observera att begreppet »naturalism« här betecknar inte idén om en mänsklig natur, utan idén att varan har en (»naturlig«) substans, som den får i »arbetet«.

och »pris« kan realiseras bara i utbytet, i jämförelse med annan arbetskraft, även detta på en marknad. Och den sociala form som bygger på lönarbete och »självförökande värde« är just kapitalismen, vars rörelselagar Marx *Kapitalet* avsåg att blottlägga. (Som jag ska återkomma till snart har Arthur ett mycket specifikt sätt att beskriva detta förhållande mellan lönarbete och kapital.)

På denna grund ifrågasätter också värdeformanalysen ett antal föreställningar som har dominerat tidigare tolkningar av Marx ekonomikritik.

För det första avvisar värdeformanalysen varje idé om »enkel varuproduktion«, som Rolf Heckers text i detta nummer av *Fronesis* utgör ett exempel på.⁶ Marx analys utgår inte från ett påhittat historiskt stadium av »enkel varuproduktion«, där varor byts mot varor, utan är från första stund en analys av den verkliga kapitalismen i dess totalitet. I ett senare historiskt skede (den utvecklade kapitalismen) blir detta system, med hjälp av penningen, krediten och så vidare, alltmer komplext. Som Arthur framhåller i sin text bör Marx teori ses som en hegelsinspirerad, »systematisk dialektik«, där kapitalismens kategorier analyseras i *logisk* (inte historisk) ordning. För Arthur är Marx analysobjekt i *Kapitalet* inte kapitalis-

men som historia, utan kapitalismen som *system*.

För det andra framhåller värdeformanalysen med sin marknadsorienterade värdeteori som grund penningens avgörande roll i det kapitalistiska systemet. I själva verket är penningen varuformens nödvändiga, omedelbara existensform. Arthur uttrycker denna tanke när han säger att »för att värdebegreppet ska vara meningsfullt behövs penningen«.⁷ Således är penningformen värdeformens realiserande på marknaden. Värdet *måste* ta sig *formen* av penning. Det är således oundvikligt att värdeförmering, kapitalackumulering, under kapitalismen tar sig formen av penningackumulering – en penningackumulering som i nästa led kommer att utgöra både »motiv« och förutsättning för den vidare varuproduktionen, något som jag ska återkomma till.

För det tredje är ett viktigt tema i Arthurs värdeformanalys det specifika sätt på vilket han återupprättar en intim koppling mellan begreppen alienation/fetischism å ena sidan och Marx ekonomiska värdebegrepp å den andra – som, skulle man kunna hävda, överskrider den skiljelinje som i mångt och mycket kom att präglade den västerländska marxismen och dess debatter under 1960- och 1970-talen. Debattens skiljelinje mellan å ena sidan »hegeli-

6. Rolf Hecker tillhör inte värdeformanalytikerna, men även Christopher J. Arthur avvisar idén att Marx talar om »enkel varuproduktion« (Christopher J. Arthur, »The myth of »simple commodity production«; <http://marxmyths.org/chrisarthur/article2.htm>).

7. Arthur citerad i Kincaid (2005), s 33.

anska« eller »humanistiska« marxister, med rötter i Karl Korschs och Georg Lukács författarskap under 1920-talet, via »Frankfurtskolan« som under 1960-talet främst kom att förknippas med Herbert Marcuse och Jürgen Habermas, och å andra sidan den (främst franska) »strukturalistiska« (antihumanistiska/antihegelianska) marxismen med Louis Althusser som frontfigur, kom under lång tid att skapa en skiljelinje mellan alienationsteorin och ekonomikritiken (»arbetsvärdeläran«). Författare inom den »humanistiska« marxismen kom efterhand att framföra en Marxtolkning och »marxism« alltmer oberoende av den ekonomiska värdeteorin och dess begrepp – såvida man inte helt tog avstånd från Marx värdeteori och ekonomikritik. Å andra sidan försökte strukturalisterna att rädda den vetenskaplige Marx (framför allt i *Kapitalet* och den tidigare *Till kritiken av den politiska ekonomin*) från sina humanistiska, naturalistiska och hegelianska ungdomssynder i de tidiga verken genom den althusserianska

idén om ett »epistemologiskt brott« mellan »den unge« och »den mogne Marx«, där alienationsbegreppet och fetischbegreppet, som onekligen finns närvarande även i Marx senare skrifter, snarast kom att betecknas som en humanistisk eller naturalistisk »rest« av den unge Marx i den mogne Marx skrifter, och inte som en integrerad del av Marx ekonomikritik.⁸

De humanistiska och de strukturalistiska tolkningarna av Marx under 1960-talens och 1970-talens västerländska marxism kom att reproducera närmast vattentäta skott mellan alienationsbegreppet och Marx teori om (mer)värde och »exploatering« (kapitalets »uttag« av mervärde). Arthur vänder sig emot denna skiljelinje, bland annat med sitt påpekande att »[e]xploateringen i produktionen är i själva verket inte olik alienationen i det att den innefattar arbetarens underkastelse under främmande syften, som pågår under hela dagen«.⁹

För det fjärde vill jag framhålla att värdeformanalyserna, även om de up-

8. Med »naturalism« avses här idén om en mänsklig natur. Althusser och hans anhängare avvisade bestämt idén om en mänsklig natur – och menade därför att Marx alienationsteori, sådan den framlades av Marx framför allt i *Ekonomisk-filosofiska manuskripten från 1844* och hans övriga »ungdomsskrifter«, med dess idé om *Verfremderung*, både explicit och implicit innefattar tanken om en grundläggande mänsklig natur från vilken människan »förfrämligats« i och med kapitalismen och privategendomen. Ett sedermera inflytelserikt modernt försvar för idén om att en mänsklig natur är ständigt närvarande i Marx skrifter (även i *Kapitalet* och ekonomikritiken) – och samtidigt ett kraftfullt angrepp mot den strukturella marxismen och den poststrukturalistiska »socialkonstruktivismen« – finns i Norman Geras, *Marx and human nature: A refutation of a legend* (1983).

9. Se Arthurs text i detta nummer, s 186.

penbarligen infogar sig i Marx tradition, inte med nödvändighet grundar sina argument i Marx skrifter. Värdeformanalyserna bör inte framför allt ses som ett försök till en riktig *tolkning* av Marx verk, utan främst som analyser med Marx verk och ekonomikritik som grund och inspirationskälla, som syftar till att fullfölja kritiken av kapitalismen som system. I Arthurs teoretiska arbeten, och framför allt mot bakgrund av den debatt som följt på hans verk *The new dialectic and Marx's »Capital«* (där den i detta nummer översatta texten ingår som ett kapitel), tar detta förhållnings-sätt sig uttryck däri att han har blivit allt noggrannare med att skilja mellan (sina tolkningar av) Marx egna skrifter och sina egna teorier om kapitalismen och dess ekonomiska system.¹⁰ Arthur skriver: »Nu förstår jag (inte minst efter att ha sett hur mina bidrag tas emot) att det bara skapar förvirring att citera passager från Marx. Framöver ska jag presentera mina egna åsikter på mitt eget sätt.«¹¹

Arthur och

»den nya dialektiken«

Men Arthurs artikel är inte bara ett exempel på värdeformanalys, utan också en del av »den nya dialektiken«. Denna

»nya dialektik« är en svår nöt att knäcka – vilket på inget sätt minskar, utan snarare ökar, behållningen av Arthurs text. Arthurs »nya dialektik« är full av den filosofiska jargong och begreppsapparat som är typisk för den hegelska filosofin, och som för det otränade ögat (och mitt öga är knappast heller speciellt vältränat i sammanhanget) kan verka främmande och svårtillgängligt. Jag ska inte ens försöka att fullödigt beskriva alla aspekter av Arthurs »nya dialektik« – jag nöjer mig med att redogöra för två avgörande aspekter som framkommer i den artikel av Arthur som vi har valt att översätta: (i) begreppet »negativitet« och (ii) Arthurs begrepp om exploatering.

Arthurs »nya dialektik« kan sammanfattas i frasen »det finns ett tomrum i det borgerliga samhällets hjärta«.¹² Detta poetiska uttryck verkar vid första ögonkastet vara meningslöst: hur kan ett »tomrum« finnas? Och hur kan det utgöra ett systems »hjärta«? För att förstå detta uttryck måste man sätta det i samband med Arthurs ontologiska förståelse av Hegels dialektik, och framför allt Hegels begrepp om »negativitet«. Negativitet brukar ställas emot positivitet – men enligt Arthurs, och förvisso andra moderna uttolkares, syn på dialektiken bör ordet negativitet snarast

10. Christopher J. Arthur, *The new dialectic and Marx's »Capital«* (2002). Nästan ett helt nummer av tidskriften *Historical Materialism*, vol 13, nr 2 (2005) ägnas boken, sammanlagt cirka 200 sidor, ett nummer som bildar utgångspunkten för min redogörelse av Arthurs teori.

11. Arthur, »Reply to critics«, s 190.

12. Citatet är hämtat från Patrick Murray, »The new giant's staircase«, i *Historical Materialism* vol 13, nr 2 (2005), s 81.

ses som en »frånvaro« som ska ställas mot begreppet »närvaro«. Negativitet som frånvaro är därtill en »bestämd frånvaro«, en »konstituerande frånvaro«, genom vilken närvaro görs möjlig. Ja, denna frånvaro (negativiteten) kan till och med ha kausalitet.¹³

För att försöka konkretisera kan vi ta satsen: »Orsaken till att Inter förlorade ligamatchen i söndags var att Zlatan var skadad och därför var frånvarande.« Denna sats är fullständigt vardaglig, och jag tror ingen menar att den är meningslös eller omöjlig. Ändå är den ett exempel på en »bestämd frånvaro«, eftersom alternativet till Zlatans närvaro på planen inte är tomhet eller obestämd frånvaro, utan den bestämda frånvaron av Zlatan, och exempel på en kausalitet, i den meningen att denna frånvaro av Zlatan förklarar ett annat fenomen eller skeende, nämligen Inters förlust. Överhuvudtaget är frånvaro en konstituerande förutsättning för närvaro, vilket framför allt filosofen Roy Bhaskar har menat i sitt mastodontverk *Dialectics: The pulse of freedom*: musik utan pauser (det vill säga den bestämda frånvaron av ljud), tal utan tystnad, text utan tomrum, är enligt denna tolkning av dialektiken omöjlig.¹⁴ Frånvaro är således, för att använda filosofisk ter-

minologi, ontologiskt konstituerande. På analogt sätt tolkar Arthur de begrepp som Marx använder sig av i sin värdeteori i *Kapitalet*. De huvudsakliga begreppen definieras som »negativitet«, bestämda former för frånvaro – med kausala effekter.

Arthurs ontologiska förståelse ger marxläsningen en kritisk potential långt bortom den politiska ekonomin, för att inte tala om dess apologetiska variant den neoklassiska jämviktsteorin. I dessa teorier är privategendom, rikedom, värde och så vidare *positiva* egenskaper i marknadskapitalismen. Avsaknaden av rikedom, värde och privategendom i dagens värld förklaras hos dessa teorier på sin höjd med avsaknaden av marknadskapitalism. I Arthurs »nya dialektik« är »närvaron« och »den bestämda frånvaron« ömsesidigt konstituerande (och i så motto ligger den klart i linje med Marx ekonomikritik): privategendomen konstitueras av »icke-ägandet« av privategendom, kapitalets skapande av rikedom konstitueras av det samtida skapandet av proletariatets »fattigdom« och så vidare.¹⁵ Både rikedom och fattigdomen, ägandet och »icke-ägandet«, konstituerar samma totalitet och process, nämligen kapitalismen. Närvaron av fattigdom i kapitalismen är

13. Se vidare Kincaid (2005).

14. Roy Bhaskar, *Dialectics: The pulse of freedom* (1993).

15. Lägg således märke till att proletariatets »egendomslöshet«, om jag har förstått det rätt, inte heller den är en obestämd frånvaro av all egendom, utan den »bestämda frånvaron« av »privategendom«, det vill säga kapital.

konsekvensen av närvaron av kapitalets rikedom, liksom arbetarens icke-egen-dom är konsekvensen av kapitalets pri-vategendom.

Om vi överför dessa resonemang konsekvent kan vi också tydliggöra Arthurs specifika värdebegrepp. Arthur definierar värde, i dess rena form, som en negativitet, »en tom form«, som från varon av »bruksvärde dimensionen« i varan. (Det som gör varor utbytbara i Marx teori är ju inte deras bruksvärden, vilkas olikheter är helt ovidkommande i utbytet, utan deras värden.) Det som konstitueras i utbytesprocessen är den rena värdeformen, »den rena utbyt-barheten«. Från denna den »rena for-mens« utgångspunkt, »tomheten i det borgerliga samhällets hjärta«, kan vi via flera analytiska steg beskriva kapi-talismen som ett totaliserande system av »självförökande värde«. Jim Kincaid har kärnfullt sammanfattat denna logik i Arthurs teori:

Till en början framträder värdet som en ren tom form, en vars existens liknar den hos ett spöke. [...] Värdet påbörjar sedan en process varigenom det gör sig själv verkligt genom att ta varor i besittning i och genom utbytesprocessen, och genom att förvandla sig först till pengar, sedan till penningkapital. Då detta penningkapital används för att köpa arbete och produktionsmedel kan värdet växa

genom utsugningen och ackumulatio-nen av mervärde.¹⁶

Och i en annan passage skriver Kincaid om Arthurs teori:

Kapitalismen är i grunden ett form-bestämt system. Det är på det sättet Arthur sammanbinder den systema-tiska dialektiken med värdeformteorin. Värdet har gjort sig reellt, verkligt, expanderande. Den verkliga materiella världen av produktion och bruksvärden har kommit att behärskas av kapitalet, som verkar likt ett ting med krafter, en automation. Här framför Arthur uppenbarligen en specifik version av en mycket stor grupp av analyser av *Kapitalet* – de som poängterar reifiering och varufetischism.¹⁷

Härifrån kan vi övergå till Arthurs alternativa exploateringsbegrepp. Som framgår i Arthurs text i detta nummer frångår han den vanliga exploaterings-analysen, uppfattningen att kapitalet tar ifrån (»exploaterar«) arbetaren något »positivt« (oavsett om det beskrivs som »produktionsresultat« eller »värde«) som arbetaren har skapat. Tvärtom, i Arthurs teori är det inte lönarbetet som skapar värde, som sedan tas ifrån arbetaren, utan kapitalet som »skapar värde«. Men kapital kan naturligtvis inte skapa detta värde genom arbete

16. Kincaid (2005), s 35.

17. Ibid., s 36.

(kapital arbetar inte!), utan endast genom att tvinga lönarbetaren att utföra arbete. Denna process är en negativitetens process i åtminstone två meningar: (i) Exploatering är en negativitet i den meningen att icke-kapitalet, icke-värdet, det vill säga arbetaren, förmår att utföra värdeproduktion endast i form av sin motsats, kapitalet, som alltså i sträng mening skapar värde. (ii) Men, och det är viktigt, kapitalet kan endast förmå arbetaren att skapa värde genom att påtvinga lönarbetaren en annan »negativitet«, en »alienation«, i betydelsen självförnekelse av arbetarens egen person och egna syften. Som Arthur ett flertal gånger påpekar i texten kan kapitalet påtvinga arbetaren värdeproduktion endast genom att »beseгра arbetarna« i klasskampen i produktionen. Värdeproduktionen är således inte konsekvensen av att arbetaren har lyckats skapa något positivt, utan av att kapitalet har förmått sin egen negation (arbetaren, icke-värdet) att negera sig själv. Med Arthurs egna ord: »Kapitalakumulationen realiserar sig endast

genom att negera det som motstår den värdeskapande processen, arbete som »ickevärde«.¹⁸

Som Arthur erkänner leder dock detta hans nya exploateringsbegrepp till att exploateringen inte längre omedelbart kan kvantifieras som förhållandet mellan »nödvändig arbetstid« (för arbetarens livsuppehälle) och »merarbetstid« (för kapitalet), eftersom den exploatering i form av »negativitet« som Arthur skisserar måste uppfattas som något som pågår under hela arbetsdagen, inte bara under »merarbetstiden«. Detta skulle strängt taget medföra att många av Marx huvudbegrepp i ekonomikritiken, inte minst begreppet »exploateringsgrad«, förlorade mycket av sin mening. Arthur försöker i sin text undgå detta problem genom att skilja på å ena sidan exploatering i »produktionen«, som pågår under hela dagen, och exploatering i »fördelningen«, som »härrör från diskrepansen mellan den nya rikedom som skapas och utbytet till dem som exploateras i produktionen«.¹⁹

18. Arthur i detta nummer, s 184.

19. Arthur i detta nummer, s 186. Detta påstående är mycket problematiskt och har framkallat en bitvis häftig kritik. Se till exempel Guglielmo Carchedi »A note on Chris Arthur's »dialectics of negativity««, i *Capital and Class* nr 83 (2003) och Patrick Murray, som sammanfattar kritiken: »Arthurs tvåfaldiga begrepp om exploatering har den märkliga konsekvensen att exploatering fortgår under hela dagen i en mening men inte i en annan« (Murray (2005), s 81). Arthur har besvarat denna kritik dels i Arthur, »A reply to critics«, dels i Arthur, »Value and negativity: A reply to Carchedi«, i *Capital and Class* nr 83 (2003). Där förtydligar också Arthur på ett bra sätt att det faktum att kapitalet »skapar värde« är fullt förenligt med idén att endast arbete är *källan* till värde. Han gör en liknelse med ett vattenkraftverk, där vattnet förvisso är källan till elektriciteten, men inte skapar den, ty det gör kraftverket.

Arthurs författarskap är synnerligen kontroversiellt och har i olika omgångar framkallat omfattande kritik. Kritiken har riktat in sig på det enligt hans mening »homologa« förhållandet mellan Hegel och Marx som sådant, hans teori om värde som »tom form« (som den bestämda frånvaron av bruksvärde), hans marknadscentrerade värdebegrepp och så vidare. Jag kan bara

uppmana läsaren att först läsa Arthurs text här i *Fronesis*, och sedan, förslagsvis med hjälp av den notapparat som har bifogats denna inledning, ytterligare fördjupa sig i debatten kring Arthurs »nya dialektik«.²⁰ Inte för att på så sätt nödvändigtvis finna »den korrekta positionen«, utan helt enkelt för att orientera sig i den alltjämt pågående debatten om Marx ekonomikritik.

20. Ett helt nummer av *Historical Materialism* (vol 13, nr 2 (2005)) har som sagt ägnats Arthurs nya dialektik, men jag vill också i sammanhanget passa på att framhålla att även ledande företrädare för TSSI, som introduceras på annan plats i detta nummer, på senare tid har ägnat värdeformanalysen i allmänhet och Arthurs teori i synnerhet kritiska granskningar. Alan Freeman har formulerat sin kritik av Arthur i Alan Freeman, *Money, capital and labour: A critique of the value-form theory of value* (2006), paper presenterat på tidskriften *Historical Materialisms* årliga konferens, SOAS, i London (se <http://mercury.soas.ac.uk/hm/pdf/2006confpapers/papers/Freeman%202.pdf>). Andrew Kliman har i en hittills opublicerad uppsats, som kommer att publiceras i premiärnumret av tidskriften *Critique of Political Economy* (COPE) med titeln »On capitalism's historical specificity and price determination: Comments on the value-form paradigm«, i bitvis hårda ordalag kritiserat värdeformanalysen. Därmed tydliggörs både likheterna och skillnaderna mellan de båda perspektiv på Marx ekonomikritik som detta nummer av *Fronesis* huvudsakligen uppehåller sig vid.